

Új kezdet és régi szövetségesek? Barack Obama Közel-Kelet-politikája

---

Szalai Máté

Barack Obama 2009-ben a változás ígéretével lett az Egyesült Államok elnöke, s abban szerepelt Washington megtépázott közel-keleti renoméjának és pozíciójának a visszaállítása is. A demokrata adminisztráció más célok mellett a hagyományos regionális szövetségesekkel – így Szaúd-Arábiával, Izraellel és Törökországgal – való kapcsolatok helyreállításának igényét is kinyilvánította. E törekvés beleillett az általános amerikai külpolitikai stratégiába, amely az erőforrásoknak a csendes-óceáni régióba történő áthelyezését célozta meg. A végrehajtáshoz elkerülhetetlennek tűnt a stabil és kiszámítható közel-keleti kapcsolatok kialakítása. Ugyanakkor a gyorsan változó regionális környezetben az átcsoportosítás, valamint a bizalom és együttműködés fenntartása összeegyeztethetlenné vált. A tanulmány célja, hogy bemutassa az Obama-kormányzat közel-keleti stratégiájának az ellentmondásait, és levonja a megfelelő következtetéseket Washington regionális kapcsolati rendszerének jövőjével kapcsolatban.

Barack Obama became the president of the United States of America in 2009 with the promise to bring change to several policy areas including Washington's shattered reputation and position in the Middle East. One of the main articulated goals was to rebuild relations with the traditional American allies in the region, especially with Saudi Arabia, Israel and Turkey. This intention was framed in connection with the strategic aim of reallocating resources and the attention of the United States to the Pacific Region, which was unimaginable without the normalization of key bilateral relations. Nonetheless in the rapidly changing regional environment, such disengagement was incompatible with the reconstruction of trust and cooperation with the traditional allies. The article aims to present the contradictions of the American strategy in the Middle East during the Obama presidency and to draw conclusions regarding the possible future of the alliance network of Washington in the Middle East and North Africa (MENA) region.

* * *

Barack Obamát 2008-ban a változás ígéretével választották az Egyesült Államok negyvennegyedik elnökévé. A múlttal való szakítás igénye a külpolitikában is tetet öltött: az amerikai társadalom a terrorizmus elleni globális háború, az afganisztáni és az iraki beavatkozás, valamint a gazdasági válság

következtében belefáradt a Bush-kormány külpolitikájába. Ráadásul 2001 és 2009 között az USA nemzetközi megítélése is romlott, különösképpen a muszlim világban; így az Obama-adminisztrációra nemcsak belső, de külső kényszer is nehezedett, hogy az ország külpolitikáját megváltoztassa.¹

Az Obama által meghirdetett közel-keleti politika a multilateralizmus, a közös érdekek mentén való együttműködés, a párbeszéd, valamint a kölcsönös tisztelet értékein alapult, amelyet Fawaz Gerges a *realizmus, pragmatizmus és óvatosság* kifejezésekkel foglalt össze.² Az Obama-adminisztráció – az elemzői elvárásoknak megfelelően – egyre inkább igyekezett erőforrásait a csendes-óceáni térségre fordítani. Ennek előfeltétele volt (lett volna) az afganisztáni és az iraki konfliktus lezárása, valamint a stabil közel-keleti viszonyok megteremtése. E célok elérése a demokrata kurzus első éveiben még elképzelhetőnek tűnt. Ám az „arab tavasz” 2011-es kirobbanása, valamint az azt követő regionális átrendeződés új kontextust teremtett az amerikai külpolitika számára, amely már komoly problémákat okozott – elsősorban a hagyományos regionális szövetségesekkel való kapcsolatokban.

A tanulmány célja az Obama-kormány közel-keleti politikájának az értelmezése a demokrata adminisztráció által hirdetett stratégia egyik legfontosabb eleme, a helyi szövetségesekkel való kapcsolatok szempontjából. Az Egyesült Államok 2009–2017 közötti külpolitikáját több ellentmondás is jellemezte, amelyek természetűe és a gyakorlatban való megvalósulása miatt komoly ellentétet váltott ki Washington és hagyományos közel-keleti partnerei (Törökország, Szaúd-Arábia, Izrael) között.

Hipotézisem alátámasztása érdekében először bemutatom az Obama-kormány Közel-Kelet-politikáját, valamint abban

a hagyományos szövetségesek kitüntetett szerepét. Ezt követően konkrét eseteken keresztül (az „arab tavasz”, a szíriai válság, az iráni megállapodás és a palesztin–izraeli konfliktushoz való hozzáállás) bemutatom a szövetségesekkel való viszony megromlásának okait és következményeit, majd pedig perspektívába helyezem e kapcsolatok alakulását.

Az Obama-adminisztráció Közel-Kelet-politikájának jellemzői és ellentmondásai

Barack Obama a megválasztását követően kifejezett prioritásként kezelte az Egyesült Államok Közel-Kelet-politikájának a megváltoztatását. A muszlim világgal való kapcsolatok a 2001. szeptember 11-i merényleteket követő terrorizmus-ellenes globális háború következtében alapvetően megromlottak, ami az egyes kormányokkal való együttműködésen és a muszlim többségű társadalmak³ megítélésén is megmutatkozott. Az afganisztáni, de különösen az iraki háború nemcsak az Egyesült Államok nemzetközi megítélését kezdte ki, de hatalmas költségeket is rótt Washingtonra: 2008 végén 161.000 amerikai katona szolgált Irakban, és 38.000 Afganisztánban,⁴ a két hadművelet költségei pedig elérték az összes védelmi kiadás 30 százalékát (1. ábra). Ennek ellenére a 2000-es évek közepétől egyik országban sem sikerült látványos eredményeket elérni, a gazdasági világválsággal pedig komoly fiskális nyomás is helyeződött az amerikai költségvetésre.

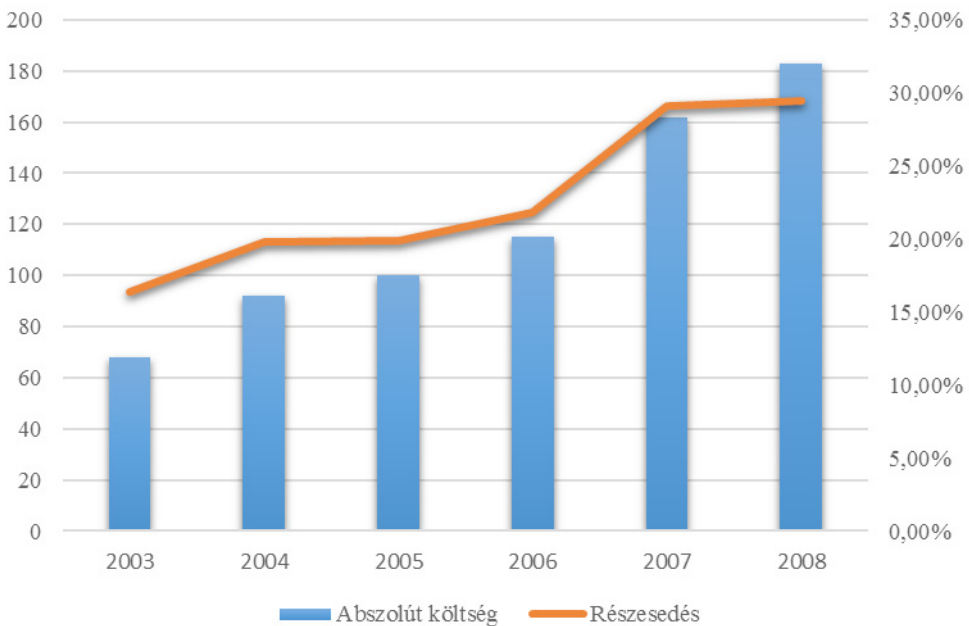
Éppen ezért a változás ígérete a külpolitika területén elsősorban az iszlám világgal és a Közel-Kelettel kapcsolatos politikákban öltött, ölthetett testet.⁵ Az új politika alapjait Barack Obama retorikai szinten két – a 2009. áprilisban, Ankarában,⁶ illetve a júniusban, Kairóban⁷ elmondott – beszédével fektette le. Azok elődjének a demokráciaterjesztés és más idealista célok követésére épült külpolitikája helyett alapvetően realistább, a kölcsönös tisztelet és a közös érdekek mentén való együttműködés szándékáról tettek tanúbizonyságot. A két beszéd közül a közvélemény érdeklődése a kairói iránt volt a nagyobb, ám a külpolitikai stratégiát

tekintve az ankarai több konkrétumot tartalmazott, amelyek közül a következőket érdemes kiemelni:

- *a Bush-adminisztráció hibáinak elismerése* („Tudom, hogy voltak nehézségek az elmúlt években. Tudom, hogy a bizalom, amely összeköti Törökországot az Egyesült Államokkal, nagy nyomás alá került.”);
- *a hagyományos szövetségi kapcsolatok fontossága* („Néhányan megkérdezték, hogy azért döntöttem-e úgy, hogy Ankarában és Isztambulban folytatom az utamat [az európai uniós fővárosok után], mert üzenetet akarok küldeni a világnak.

1. ábra

Az afganisztáni és iraki missziók abszolút (milliárd dollár) és relatív (a védelmi költségvetésből való részesedés) költségei⁸

A válaszom pedig egyszerű: *evet* – igen. Törökország egy kritikus szövetséges. Törökország Európa fontos része. És Törökországnak és az Egyesült Államoknak össze kell fognia – és együtt kell dolgoznia –, hogy leküzdjük korunk kihívásait.”);

- *a közös érdekeken alapuló bilaterális együttműködés* („Ezért kell figyelniük egymásra, és megtalálni a közös nevezőt. Ezért kell építeniük a közös érdekeinkre, és felülemelkedni az ellentéteinken.”);
- *a régióbeli közös érdekek gyakorlatias kijelölése* (beleértve a kétáramú megoldást, Irak egységét, a terrorizmus elleni küzdelmet – különös tekintettel az al-Káidára és a Kurd Munkáspártra –, Irán nukleáris ambícióinak békés kezelését, Irak egyben tartását).

A két beszéd alapján nemcsak a szövetségesek, de az elemzők is érdekalapú külpolitikára számítottak a Közel-Kelettel kapcsolatban, amely a beavatkozások helyett a stabilitásra, az unilateralizmussal szemben a hagyományos szövetségesekre, az idealista tradíciók helyett a realistákra támaszkodik.⁹ Ezt erősítette meg a 2010-ben kiadott nemzeti biztonsági stratégia is, amely „a változó globális stratégiai környezet tudomásulvételén”¹⁰ alapul, fő pontjait pedig Balogh István az alábbiakban foglalta össze:

- multilaterális kooperáció és a feltörekvő hatalmakkal való együttműködés;

- Kína felemelkedésének „mendezselése”;
- megfontolt democráciaterjesztés;
- a szelektív (humanitárius) intervencionizmus filozófiája.¹¹

E stratégia magában foglalta a csendes-óceáni térség felé való fordulást, s e szándék következtében a Közel-Kelet már nem tekinthető prioritást élvező régiónak: a dokumentumban meghatározott feladat, hogy a térségbeli stabilitás elérését követően a költséges amerikai jelenlétet a lehetőség szerinti legalacsonyabb szintre kell redukálni, az erőforrásokat pedig Kelet-Ázsiába átcsoportosítani.¹² Ez vezérelte az amerikaiakat, amikor megnőtt a szemükben a hagyományos szövetségeseknek, valamint azon válság-gócok (Irak, Irán, az izraeli–palesztin konfliktus) felszámolásának a fontossága, amelyek egyrészt lekötik az erőforrásaikat a térségben, másrészt pedig rossz hatással vannak a megítélésükre, s így hozzájárulhat a terrorizmus megerősödéséhez is.

E megfontolások mögött mindig meghúzódott az Anthony Celso által „posztamerikai világrendnek” nevezett gondolat, amely szerint „az Egyesült Államok relatíve visszaesik, és [emiatt] kénytelen a nemzeti és nemzetközi szereplők sokaságával együttműködni a kulcsfontosságú problémák megoldása érdekében. A pénzügyi kötöttségek, az amerikai hatalom természetes határai, valamint az afganisztáni és iraki elköteleződés miatt”¹³ meg kell fontolnia, hogy hova csoportosítja az erőforrásait. Éppen ezért

Obama elnök közel-keleti politikája azon a meggyőződésen alapult, hogy az Egyesült Államok nem tudja egyedül elérni a céljait a régióban – ehhez szüksége van a kulcsfontosságú szövetségesei támogatására. ... Cserébe ez arra kötelezte Washingtonot, hogy nagyobb érzékenységet mutasson ezen országok aggályaival kapcsolatban.¹⁴

A 2000-es évek végén tehát az „Obamadoktrína” a Közel-Keleten az érdekeken alapuló külpolitikát, s ennek megfelelően a stabilitás erősítését és fenntartását (beleértve a terrorizmus elleni fellépést), az amerikai jelenlét fokozatos csökkentését (de nem a teljes kivonulást), valamint a hagyományos szövetségesekkel való kapcsolatok felértékelődését jelentette. Ezt a külpolitikát azonban az Obama-kormánynak a nyolc év alatt nem sikerült következetesen és sikeresen végrehajtania, sem a céljait elérnie. Ennek egyik legjobb indikátora a regionális partnerekkel, elsősorban Törökországgal, Száúd-Arábiával és Izraellel való viszony megromlása volt; pedig ezen országok közreműködése nélkül a stratégia megvalósíthatatlannak tűnik.¹⁵

Az Obama-kormány közel-keleti stratégiájának a végrehajtását két tényező nehezítette: annak inkohereciája, illetve a regionális kapcsolatok változásai. Az önellentmondásosságának három oka volt. Egyrészt az, hogy bár Obama elnök valóban vissza akarta szorítani az idealizmus baloldali (*humanitarius intervencionizmus*) és jobboldali (*neokonzervativizmus*) hagyományait, de

a külpolitikai elképzelései – realista bírálói szerint – nem voltak elég koherensek vagy következetesek.¹⁶ A demokrata vezető felismerte ugyan, hogy az Egyesült Államok nem mindenható, nem oldhat meg minden konfliktust a világon, de megtartotta a globális amerikai felsőbbrendűségbe vetett hitet, és nem jelölte ki azokat a körülményeket, amelyek keretei között Washingtonnak mégis be kell avatkoznia. Ráadásul a későbbiekben (például a líbiai intervenció kapcsán) a retorikában is egyre inkább visszaköszöttek az idealista elemek, ami következetlenné tette az amerikai külpolitikát. „Az érdekek hierarchiájának leírása és a mögöttük lévő logika ismertetése helyett – írja Stephen Walt – Obama nyilvános nyilatkozatai nagyrészt az amerikai liberális hegemonia kifejezéseit visszhangozták és erősítették meg.”¹⁷

Másrészt a demokrata elnök – a megfontoltabb amerikai külpolitikára, illetve e politikának a realitásokhoz és a szűkülő erőforrásokhoz való igazítására irányuló szándéka ellenére – a beiktatását követően olyan tanácsadókkal és politikusokkal vette körül magát, akik hittek az Egyesült Államok morális vezető szerepében, a liberális idealizmusban és az értékalapú intervencionizmusban. Hillary Clinton külügyminiszterként, Jim Steinberg külügyminiszter-helyettesként, Susan Rice és Samantha Power ENSZ-nagykövetként, Thomas Donilon nemzetbiztonsági tanácsadóként, Anne-Marie Slaughter a politikatervezési osztály vezetőjeként egyaránt ezt az irányvonalat képviselte,¹⁸ mint ahogy a külügyi apparátus

egy jelentős része is.¹⁹ Emellett Obama elnök személyes nézetei sem voltak teljesen koherensek: „[*Vakmerő remények* című] könyvében realista-idealistának nevezte önmagát. Ez a filozófiai keret megmagyarázhatja a fluktuációkat adminisztrációjának a régióhoz való hozzáállásában, amely a demokráciaterjesztés és a legfontosabb stratégiai érdekek között mozgott.”²⁰

A világos érderendszer és a realistának nem nevezhető külpolitikai vezetés mellett az Obama-külpolitika következtetlenségének harmadik oka a kifejtett stratégia egyes elemei közötti feszültség volt. Ahogy arról már szó volt, a közel-keleti stratégia három legfontosabb célja a stabilitás megteremtése, az amerikai részvétel csökkentése, valamint a szövetségesekre való támaszkodás volt. E megfontolások közül a második és a harmadik a gyakorlatban ellentétbe került egymással: Törökország, illetve Szaúd-Arábia több esetben is kevesellte az amerikai elköteleződés mértékét.

A szövetségkötés elméletével foglalkozó Randall Schwellernek az „érdekek egyensúlyát” ábrázoló modellje²¹ szerint egy adott rendszerben a kapcsolatépítés dinamikáját nemcsak a status quohoz való viszony (tehát a stabilitáspártiak és a „revizionisták”) határozza meg, hanem az is, hogy az egyes szereplők mennyit hajlandók „költeni” a céljaik elérésére. A hidegháború érájában az Egyesült Államok három legfontosabb partnerének, Szaúd-Arábiának, Törökországnak és Izraelnek is kitüntetett szerepe volt, így Washington folyamatosan kifejezte

az elköteleződését feléjük, így azok azt érezhették, hogy az USA kész megfizetni a kapcsolatok „árát” (lásd a Carter-doktrínát).

Ezzel összevetve az amerikai jelenlét csökkenése egy igen negatív üzenetet sugárzott a szövetségesek felé: hogy Washington már nem hajlandó a régi mértékben állni a biztonság és a stabilitás költségeit. Ez a szempont már önmagában is arra sarkallta a három partnerszámot, hogy azok önállóan lépjenek fel a régió konfliktusaiban, illetve új partnerek irányába nyissanak.²²

A realista alapú külpolitikai stratégia következtelen végrehajtása miatt az Egyesült Államok partnerei nem tudták teljesen kiszámítani a demokrata adminisztráció lépéseit. Henry Kissinger szerint „a világ számos vezetője számára Obama egy rejtvény maradt nyolc év kormányzás után is. Nem tudják őt vagy az Egyesült Államok jelenlegi [külpolitikai] kitérőit hova tenni”²³

Az Obama-kormány közel-keleti sikertelenségét okozó másik tényezőnek a rendszerszintű változások tekinthetők. A hidegháborút követően a régió folyamatosan változott, amelynek csúcspontja a 2003-as iraki beavatkozás volt. Annak eredményeként Irakban Szaddám Huszein kormánya megbukott, viszont így felborult a Perzsa-öböl hatalmi egyensúlya, ami Irán térségbeli befolyásának a növekedésével járt. Az új hatalmi konstellációt a kutatók „versengő multipolaritásnak” nevezik, amelynek két fontos megkülönböztető jellegzetességét tudjuk azonosítani. Az iráni–iraki szembenállás és az

izraeli–palesztin konfliktus átalakulásával, valamint az arab nacionalizmus visszaszorulásával a közel-keleti kapcsolatokat rendszerező bináris konfliktusok jelentősége nagymértékben lecsökkent. A közel-keleti államok egyre inkább a szigorú értelemben vett önérdéküket követték a nemzetközi kapcsolatokban, ami egyre költségesebbé tette a stabil szövetségi rendszerek fenntartását.

Erre a folyamatra csak ráerősített 2011-ben az „arab tavasz” kirobbanása, amelynek eseményei során világossá vált, hogy a különböző aktorok egymástól nagyon eltérő érdekekkel és stratégiával rendelkeznek, és nem beszélhetünk az arab vagy muszlim identitáson alapuló összetartásról. Könnyen előfordultak olyan szituációk, amelyekben két ország (pl. Szaúd-Arábia és Katar) az egyik konfliktusban (Szíria) többé-kevésbé együttműködött, míg egy másikban (Egyiptom) ellentétes oldalon állt.

Ilyen körülmények között a stratégiai szövetségekre kifejezetten nagy nyomás helyeződik, hiszen a felek igencsak eltérő érdekekkel rendelkezhetnek. Ennek ellenére az Obama-féle amerikai külpolitika tartós partnerségekben gondolkodott, hiszen azt tartotta a regionális stabilitás előfeltételének. A gyakorlatban ez komoly problémát okozott a Törökországgal, Szaúd-Arábiával vagy Izraellel való kapcsolatban, és azok, bár nem léptek ki az amerikai szövetségi rendszerből, sok esetben kifejezték az egyet nem értésüket, illetve a Washingtonnal szembeni kritikáikat. Ez okozta az elmúlt években azt a nyugati sajtóban megfigyelhető

tendenciát is, hogy (az említett országoknak a szerződésbeli kötelezettségei ellenére) sokan az Egyesült Államok és regionális szövetségesei közötti szakításról vagy a kapcsolatok végleges megromlásáról beszéltek.

A továbbiakban négy esettanulmányon keresztül mutatom be az Egyesült Államok és szövetségesei közötti feszültségek megjelenésének okait, illetve ezzel párhuzamosan az amerikai közel-keleti politikával kapcsolatos legfontosabb elemzői kritikákat.

Külpolitikai inkonzisztencia és az „arab tavasz” kezelése

Az „arab tavasz” önmagában is kihívás elé állította az amerikai külpolitikát, s szembeállította a realista és az idealista elvárásokat. Egyes elemzők szerint az Obama-kormány „félreértette” az arab államokban zajló eseményeket, s azokat (kizárólag) a liberális demokrácia iránt megindult, alulról szerveződő mozgalmak törekvéseiként értelmezte.²⁴ Mások azonban amellett érvelnek, hogy a demokrata elnök már 2010-ben felmérte az autoriter közel-keleti államok belső politikai rendszerének a tarthatatlanságát, a gazdasági egyenlőtlenségek kritikus mértékét.²⁵

Függetlenül attól, hogy melyik narratíva a megalapozottabb, az „arab tavasz” több esetben is feszültséget teremtett az amerikai érdekek védelme és az értékek terjesztése között. Tunéziában, Egyiptomban vagy Líbiában az Egyesült Államoknak nem fűződött kézzelfogható

stratégiai érdeke a rezsim megdöntéséhez, ugyanakkor a vezetésben megfogalmazódott az az igény, hogy Washingtonnak a tüntetések támogatásával a „történelem jó oldalára” kell állnia.²⁶

Az amerikai reakciók alapján arra a következtetésre juthatunk, hogy az Obama-kormányt (akárcsak a világ vezetőinek nagy részét) meglepték az „arab tavasz” fejleményei, s ennek következtében csak lassan és gyakran későn tudott reagálni az eseményekre.²⁷ A stratégiaileg legfontosabb forradalmat átélt országban, Egyiptomban az amerikai kormány az utolsó pillanatig kitartott Hoszni Mubárak mellett, egyszer sem szólította föl őt lemondásra,²⁸ és – felrúgva évtizedek külpolitikai hagyományát – elismerte ugyan a Mohamed Morszi elnöksége alatti mérsékelt iszlamista kormányzást, de célként megtartotta az intézményi válság elkerülését, valamint a stabilitást biztosító struktúrák megtartását.²⁹ Éppen ezért jelentett a „második egyiptomi forradalom” (az Abdel Fattáh al-Szízsi vezette katonai puccs) egy újabb dilemmát az amerikai vezetés számára:³⁰ nem akarta elfogadni egy demokratikusan választott elnök eltávolítását, ugyanakkor nem volt képes megváltoztatni a kialakult status quót. Ennek következtében az Egyesült Államok néhány szimbolikus lépést (közös hadgyakorlat lemondása, segélyek befagyasztása, négy F-16-os repülőgép leszállításának elhalasztása, stb.)³¹ követően elfogadta az új egyiptomi vezetést.

Míg Egyiptomban többé-kevésbé a realista megfontolások kerültek ki győztesen, Líbia kapcsán ezt már sokkal

nehezebben lehetne bebizonyítani. Az észak-afrikai országban az Egyesült Államoknak nem volt érdeke Moammar al-Kaddáfi megbuktatása, európai partnerei kérése után azonban megváltozott a véleménye. A *The Atlantic* (az elnökkel készített interjúkra alapuló) beszámolója³² szerint

Obama nem akart csatlakozni a harchoz..., de a nemzetbiztonsági csapatának egy erős része – [élükön] Hillary Clinton külügyminiszterrel és Susan Rice akkori ENSZ-nagykövettel, valamint Samantha Powerrel, Ben Rhodesszal és Antony Blinkennel... – [az ellenzék központjaként szolgáló] Bengázi megvédéséért lobbizott, és végül felül [is] kerekedett. ... Az amerikai bombák lezuhantak, Bengázi népét megvédték attól, ami vagy népiirtás lett volna, vagy nem, Kaddáfít pedig elfogták és kivégezték.

Később nemcsak az ellenzék, de maga a demokrata elnök is kritikus volt a beavatkozás iránt. Véleménye szerint az „nem működött”, a líbiai helyzet nem érintette „a legfontosabb amerikai érdekeket annyira, hogy egyedül csapást mérjünk a Kaddáfi-rendszerre”.³³ A *BBC*-nek adott nyilatkozatában ugyan Obama elnök helyesnek minősítette a légicsapásokban való részvételt, de elnöksége legnagyobb hibájának nevezte, hogy „nem sikerült terveznünk a következő napra”³⁴ (Kaddáfi bukása utánra).

A líbiai beavatkozás nem csupán azért tekinthető stratégiai hibának, mert hozzájárult Líbia további destabilizálódásához

és az Iszlám Állam későbbi megjelenéséhez, hanem mert feldühítette Oroszországot és Kínát is.³⁵ Moszkva és Peking az ENSZ Biztonsági Tanácsában ugyanis hozzájárult a nyugati vezetési beavatkozás jogi kereteinek a megteremtéséhez (az 1971. és 1973. számú határozat elfogadásával), amely a civil lakosság védelme érdekében repüléstilalmi övezet kialakítására jogosította föl az Egyesült Államokat és szövetségeseit. Az orosz és kínai értelmezés szerint azonban a koalíció túllépett a hatáskörén, és aktívan beavatkozott a polgárháborúba (ráadásul Kaddáfi bukását követően az orosz energetikai szerződéseket sem hosszabbították meg). E precedens miatt a következő években Oroszország és Kína elhatárolódott minden hasonló jellegű BT-határozat elfogadásától, így az Egyesült Államok mozgástere alapvetően egy olyan akció miatt szűkült be, amelyhez nem is fűződött vitális amerikai érdek.

Ennek ellenére megemlítendő, hogy az intervenció megítélése nem egyöntetűen negatív. Shadi Hamid például amellel érvel,³⁶ hogy a beavatkozás elmaradása nagyon komoly következményekkel járt volna a líbiai felkelőkre és a forradalomra egyaránt, ráadásul az a tény, hogy 2011 után a folyamatok nem a stabilitáshoz vezettek, nem csak a nyugati nagyhatalmon vagy az intervenció körülményein múlott.³⁷ Ennek ellenére az amerikai külpolitika későbbi évekbeli hatékonysága szempontjából a beavatkozás – az orosz és kínai bizalmatlanság növekedése miatt – egyértelműen negatív következménnyel járt.

Önmagában az „arab tavasz” még nem vezetett volna komoly feszültségekhez Washington és regionális szövetségesei között, két okból azonban már akkor megjelentek azok a kérdések, amelyek később az igazi „forrópontokat” jelentették a kapcsolatokban. Egyrészt a három regionális partner messzemenőig pragmatikusan állt hozzá az eseményekhez, így számukra az Obama-kormány időnkénti idealizmusa (pl. Líbia kapcsán) értelmezhetetlen volt. Törökország a saját modelljét hirdette, és azzal igyekezett a befolyását növelni a térségben; Szaúd-Arábia az általa ellenségesnek vélt szereplők (Irán, Muszlim Testvériség) ellen harcoló csoportokat támogatta; Izrael pedig óvatossággal és kétségekkel figyelte a változásokat. Másrészt, az előzőből következően, a három ország az eltérő érdekeiből adódóan egymással is konfliktusba keveredett: Egyiptomban például Izrael és Szaúd-Arábia a régi rendszert, míg Törökország (és Katar) a Muszlim Testvériséget támogatta. Egy ilyen helyzetben az Egyesült Államok nem tudott volna mindenki által elfogadott és támogatott politikát folytatni.

Az elköteleződés hiánya és a szíriai polgárháború

A szíriai polgárháborúval kapcsolatban 2011 és 2017 között az Egyesült Államok két célt fogalmazott meg: az Aszad-rezsim eltávolítását, valamint (2014-től) az Iszlám Állam és más terrorista szervezetek legyőzését.³⁸ Obama elnök 2011-ben, a szíriai nép érdekeire hivatkozva,

lemondásra szólította fel Bassár al-Aszad elnököt, ám Washington – ígéretétől eltérően – nem csoportosított át komoly erőforrásokat a kormányzat ellen küzdő milíciák támogatására.³⁹ Eleinte Hillary Clinton külügyminiszter igyekezett egy olyan nemzetközi koalíciót („Szíria barátai”) szervezni az ellenzék megsegítése érdekében, amely diplomáciai és anyagi támogatást képes adni a kormányellenes erőknek.⁴⁰ A hiányzó elköteleződés oka – egy magas rangú tanácsadó, Derek Cholett szavaival élve – a következő volt:

Aszad eltávolítása, bármennyire is fontos, de csak egy része volt a stratégiának. Ahogy az [Obama-]adminisztráció azon dolgozott, hogy nyomásgyakorlással és diplomáciával kikényszerítse az átmenetet, arra is fókuszáltunk, hogy a válság ne váljon valami sokkal rosszabbá. ... Ha az „irányított átmenet” volt a politikai célunk, akkor egy másik célt egy soha ki nem mondott szlogenként tudunk összefoglalni: „feltartóztatni és csillapítani”. Mint egy orvos, aki egy különösen fejlett rákkal kényszerül szembenézni, úgy igyekeztünk a mellékhatásokat tompítani.⁴¹

E stratégia egyik legfontosabb eleme az egységes, nyugati értékeket tükröző, a külvilág számára tárgyalóképes ellenzéki szerveződés (Szíriai Nemzeti Tanács, Legfelsőbb Katonai Tanács) megléte volt. Ennek támogatása azonban sikertelen próbálkozásnak bizonyult, egyrészt a karizmatikus vezetők és az egység hiánya, másrészt a Muszlim Testvériség és a nála is radikálisabb iszlamisták térnyerése miatt.

Ezt követően Obama – engedve a belső és külső nyomásnak – 2013 nyarán bejelentette, hogy az Egyesült Államok közvetlenül fogja támogatni a különböző ellenzéki milíciákat (pl. Hazm Mozgalom, Dzsamal Maarúf csoport, Szíriai Forradalmi Front). A döntést belföldön és külföldön is „túl későnek, túl kevésnek” értékelték: szinte mindenki kritizálta az elnököt, azaz az obamai bejelentés így „egyesítette virtuálisan az összes kommentátort – balról, jobbról és középről egyaránt”.⁴²

Az Obama-kormány késlekedése és az általa nyújtott erőforrások korlátozott mértéke következtében egy olyan vákuum keletkezett a szíriai ellenzéki oldalon, amelyet a regionális szövetségesek igyekeztek betölteni. Törökország és a Perzsa-öböl menti monarchiák – amelyek különböző okokból, de érdeküknek tekintették Aszad elnök eltávolítását – kiépítették a saját támogatási hálózatukat Szíriában, amely tovább aprózta az addig is sokszínű ellenzéket.⁴³ Így egy kusza, egymással részben átfedésben álló, de egymással is folyamatosan versengő támogatási network alakult ki, ami lehetlenné tette az Aszad-ellenes erők koordinálását. Ez közvetetten az amerikai érdekeknek is ártott, hiszen e milíciák gyakran együttműködtek az al-Káida hálózat helyi szervezeteivel (pl. az Ahrár as-Sám vagy a Dzsais al-Iszlám nevű frakciók), amelyek sokkal erősebbé váltak, mint az amerikai támogatású „mérsékelt” ellenzék. A köztük zajlott összecsapásokat rendre az előbbiek nyerték meg, így végző soron az amerikai támogatás is gyakran szélsőségesek kezébe került.⁴⁴

Az Obama-kormányra nehezedő nyomás nem hagyott alább, éppen ellenkezőleg: 2013-ra nagymértékben megnövekedett. 2012 közepén Obama egy interjúban még a vegyifegyver-használathoz kötötte az amerikai katonai beavatkozást, azt „vörös vonalnak” nevezve az intervenció kapcsán.⁴⁵ A következő év augusztusára azonban bebizonyosodott, hogy Gúta városában szaringázt vetettek be a civil lakosság ellen, a támadást pedig valószínűleg az Aszad-kormányhoz hű Köztársasági Gárda követte el.⁴⁶ A hír hallatán a szaúdiak,⁴⁷ az izraeliek⁴⁸ és a törökök⁴⁹ is azt várták, hogy az Egyesült Államok beavatkozik a polgárháborúba, ám az végül elmaradt. A vegyi fegyvereket egy orosz–szíriai megállapodással sikerült leszerelni, Obama pedig utólag az egyik legjobb döntésének tartotta a beavatkozás elkerülését.⁵⁰ Az Egyesült Államok Szíria-politikája azonban mást üzent a regionális szövetségeseknek: úgy érezték, Washington tétlenül nézte, hogy Moszkva 2015 szeptemberében közvetlenül is beavatkozott a konfliktusba, s ezzel átengedte a kezdeményezést Damaszkusznak és támogatóinak. Rijád, Ankara és Tel-Aviv számára ez azt jelentette, hogy Obama „nem foglalkozik az iráni befolyás növekedésével, az Oroszország által az Aszad-kormányhoz nyújtott támogatással, ... [sem] a helyzetnek az Egyesült Államok térségbeli barátai érdekeire gyakorolt hatásaival.”⁵¹

Ennek oka az volt, hogy 2014 előtt a demokrata vezetés számára igazán fontos nemzetbiztonsági érdek nem merült föl Szíria kapcsán. Miközben a regionális

partnereknek az Aszad-kormány eltávolítása külpolitikai prioritás volt, addig az Washingtonban elsősorban csupán retorikában, idealista és nem érdekalapú narratívában jelent meg, és ennek megfelelően (valamint a közel-keleti jelenlét csökkentésének stratégiai céljával összhangban) az elköteleződés mértéke alacsony maradt. Bármennyire is negatívan érintette ez a szövetségeseket, több elemző szerint is stratégiai hiba lett volna nagyobb mértékben beavatkozni a polgárháborúba.

Az Iszlám Állam (IÁ) megjelenésével, valamint azzal, hogy a szervezet 2014 őszén amerikai állampolgárokat végzett ki, a helyzet alapvetően megváltozott Washington számára. A hirtelen megerősödött dzsihadista szervezet egyszerre jelentett terrorista fenyegetést a Nyugat számára, és veszélyeztette Irak stabilizációjának az esélyeit – a szíriai polgárháború pedig ideális környezetet jelentett a csoport növekedéséhez. Az IÁ jelentette veszélyre az Egyesült Államok két módon reagált: egyrészt egy globális koalíciót szervezett a csoport legyőzésére, másrészt pedig beindította a harmadik, a helyi erők támogatásán alapuló programját, az ún. kiképzési és felszerelési programot (*Train and Equip Program*, TEP).⁵² Ez utóbbi minőségileg is különbözött az addigi projektektől, ugyanis azokat a csoportokat támogatta, amelyek az Iszlám Állam harcoltak, s nem az Aszad elleni erőket.

A TEP tovább élte az Egyesült Államok és a közel-keleti szövetségesei közötti viszonyt. A programmal ugyanis Washington arra készítette az egyébként

is töredezett és gyenge ellenzéki csoportokat, hogy ne a kormány, hanem az IÁ ellen harcoljanak – ez pedig nem állt érdekében sem Törökországnak, sem az öböl menti államoknak. Ankarában és Rijádban évek óta az amerikai elköteleződés erősödésére vártak, amikor azonban végre megtörtént, az inkább kontraproduktívnak volt tekinthető a szaúdi és a török célok elérése szempontjából.

Ráadásul a program nem valósította meg a hozzá fűzött érdekeket és elvárásokat. A Törökországban és Jordániában folytatott kiképzés nem tette érdemben hatékonyabbá a résztvevőket, a felszerelések pedig ismét a szélsőséges erőknél kötöttek ki.⁵³ Ezzel Washington figyelme egyre inkább az észak-szíriai kurd milíciákra terelődött,⁵⁴ amelyeknek a polgárháború kezdete óta sokkal inkább a különböző iszlamista csoportok voltak az ellenfeleik, s kevésbé a szíriai kormány. Washington már a kobanei csata során légi és fegyverzetbeli támogatást kezdett nyújtani a kurdoknak,⁵⁵ ami aztán 2015-ben és 2016-ban az Egyesült Államok és a kurd vezetésű Szíriai Demokratikus Erők (*Syrian Democratic Forces*, SDF) jelentős együttműködésévé fejlődött. Az SDF támogatása komoly félelmeket keltett Törökországban, hiszen az észak-szíriai kurd milíciák a Kurdisztáni Munkáspárt (*Partiya Karkerên Kurdistan*, PKK) hagyományos partnerei voltak. Egy, a polgárháború forgatagában kialakuló és megszilárduló kurd autonómia rémképe végül 2016 nyarán közvetlen beavatkozásra készítette a török hadsereget (hivatalosan az Iszlám Állam ellen),

illetve megágyazott a török–orosz közlelésnek is.

Az Iszlám Állam elleni küzdelem vált tehát az Egyesült Államok elsődleges prioritásává, maga mögé utasítva Washington szövetségeseinek biztonságpolitikai aggályait. Az USA számára másodlagossá vált az Irán befolyása elleni harc vagy a törököknek a PKK elleni küzdelme, amelyben korábban Obama elnök teljes támogatásáról biztosította Ankarát. A partnerei érdekeinek a támogatása iránti amerikai elköteleződés hiánya kézzelfogható károkat okozott a szaúdi–amerikai és a török–amerikai kapcsolatokban. Rijád és Ankara minden bizonnyal oszítja Joshua Landis Szíria-szakértőnek az amerikai politika következményeivel kapcsolatos értékelését:

Amit most láthatunk a Közel-Kelet északi részén, az nem más, mint egy új, Oroszország és Irán által dominált biztonsági architektúra létrehozása. Ez a folyamat nagyrészt az amerikai tévedéseknek köszönhető Irakban. ... Ahogy az Egyesült Államok visszavonult a világ csendőrének szerepéből, és elkezdett az általa fontosnak tartott régiókkal foglalkozni, az erős államok visszaszerzik a befolyási övezeteiket. Ebben az esetben Irán és Oroszország követeli a Szíria, Irak és Libanon által alkotott folyosót. ... [amelyet] „síita félholdnak” nevezünk, jobb kifejezés híján. ... Washingtoni elemzők azt mondják, hogy az Egyesült Államoknak el kell pusztítania az iráni–orosz befolyási övet. A probléma az, hogy Irán és Oroszország az Egyesült Államok segítségével konszolidálta a hatalmát a régióban.

Habár Irán regionális hatalmának viszszaeszközítése elsősorban Szaúd-Arábiának és Izraelnek fontos, a fejlemények Törökországot is külpolitikai stratégiaváltásra sarkallták. Bár félvezetőek azok az értékelések, amelyek szerint Ankara szakított a Nyugattal (hiszen továbbra is egy NATO-tagállamról és az európai vámunió egyik tagjáról beszélünk), a „versengő multipolaritás” keretei között kénytelen volt lazítani kapcsolatát Washingtonnal, illetve nyitni Oroszország felé.

Eltérő biztonságpolitikai percepciók és az iráni megállapodás

A demokrata adminisztráció külpolitikai stratégiája – a Kelet-Ázsia felé forduláshoz szükséges kedvezőbb közel-keleti környezet megteremtése – elképzelhetetlen volt az iráni nukleáris vita rendezése nélkül. Ráadásul az Iszlám Köztársaság az Egyesült Államok két tradicionális szövetségese, Izrael és Szaúd-Arábia számára is kényes kérdéssé vált.

Barack Obama már a megválasztása előtt, 2007-ben is a párbeszédnek az olyan államokra történő kiterjesztésének a fontosságáról beszélt, mint az Iráni Iszlám Köztársaság.⁵⁶ Az iráni belpolitika miatt 2009 és 2013 között nem volt komoly esély a nukleáris kérdés diplomáciai úton való lezárására, ám Haszan Róhání megválasztásával ideális környezet jött létre a tárgyalások számára. Az iráni kérdés tárgyalásos megoldását segítette, hogy az adminisztráció tagjai ebben az

esetben (például a szíriai helyzet értékelésétől eltérően) egyetértettek a válság rendezésének kívánatos módjában.⁵⁷

A 2015. július 14-én megkötött iráni nukleáris megállapodás⁵⁸ (*Joint Comprehensive Plan of Action, JCPOA*) létrejöttében és annak módjában tükröződik a legjobban az Obama-kormány külpolitikai filozófiája, amelyre a demokrata elnök (a megállapodásról szóló beszédében) egyértelmű utalásokat tett:⁵⁹

Ez az egyezmény demonstrálja, hogy az amerikai diplomácia igazi és jelentőségteljes változást képes hozni – olyan változásokat, amelyek országunkat és a világot is biztonságosabbá teszik. Az egyezmény beleillik az amerikai vezetés hagyományába is. ... Ma, mivel az Egyesült Államok az erő és az elvei pozíciójából tárgyal, megakadályozta a nukleáris fegyverek terjedését a régióban. ... A megállapodás a nemzetközi közösség teljes támogatását élvezi. ... Biztos vagyok abban, hogy a megállapodás összhangban áll az Egyesült Államok és szövetségesei nemzeti stratégiai érdekeivel.

A JCPOA-val az Egyesült Államok egy, a fegyveres konfliktus veszélyét is magában hordozó, nemzetközi feszültségekkel teli válsághelyzetet multilaterális keretek között, az ún. P5+1 (a Biztonsági Tanács öt állandó tagállama és Németország) formulában, tárgyalásos úton, a nemzetközi jognak megfelelően, az államok feletti intézmények közül a megfelelők bevonásával oldott meg. Rendelkezései háborús fellépés nélkül biztosítják, hogy (teljesítés

esetén) Irán ne tudjon a következő 10-15 évben észrevétlenül nukleáris fegyvert gyártani. Ráadásul a vonatkozó nemzetközi szankciók feloldásával/felfüggesztésével az Iránnak a vele szomszédos országokkal és a globális hatalmakkal folytatott gazdasági kapcsolatok is erősödni fognak,⁶⁰ ami elősegíti az országnak a nemzetközi közösségbe való reintegrációját, az interdependenciák fokozását, és így végső soron a regionális stabilitást. A sikeres együttműködés következtében pedig – Washington várakozásai szerint – meg fognak erősödni a Róhánihoz köthető, a nyitást támogató, mérsékelt politikai körök az országban.

Összességében azonban kijelenthető, hogy (Törökországtól eltérően)⁶¹ sem Izrael, sem Szaúd-Arábia nem osztotta az Obama-kormányt az iráni nukleáris megállapodással kapcsolatos optimizmusát, és mindkét ország tartott Iránnak a nemzetközi életbe való reintegrálásától. Rijád ugyan hivatalosan üdvözölte a megállapodást, mégis komoly kétségei voltak Irán regionális hatalmi befolyásának növekedésével kapcsolatban.⁶² A 2015 januárjában hatalomra jutott Szalmán király már a JCPOA aláírása előtt a külpolitikája középpontjába Teherán visszaszorítását és a szunnita arab világ vezető szerepének elérését helyezte – mindebben az akkor megindult jemeni beavatkozás fontos szerepet játszott.⁶³ Az intervencióval – amelynek egyik oka az országban lévő iráni támogatású csoportok elleni küzdelem volt – Szaúd-Arábia ki akarta kényszeríteni az amerikai támogatást, hogy így teremtsen

feszültséget az iráni–amerikai tárgyalásokban. Ez a kísérlete azonban nem hozta meg számára a várt sikert.

Szaúd-Arábia mellett Izrael tekinthetjük a megállapodás másik legfontosabb kritikusaként. A Benjamin Netanjahu vezette kormány egyértelmű elutasítással reagált az egyezmény bejelentésére: a kormányfő „megdöbbentő történelmi hibának” nevezte, Móse Jaalon védelmi miniszter szerint pedig a JCPOA „tragédia mindazok számára, akik regionális stabilitást kívánnak, és félnek a nukleáris Irántól. Ahelyett, hogy a megfélemlítés [terror] ellen küzdene minden erejével, a szabad világ legitimitációt adott Irán gyűlölettel teli, gyilkos viselkedésének”.⁶⁴ Tel-Aviv hibásnak tartotta azt a percepciót, amely szerint Róháni elnökségével lehetőség van az iráni politika mérsékeltté válására.⁶⁵

A 2015. évi nukleáris megállapodás az Obama-kormány szempontjából összességében sikeres lépésnek tekinthető, másrésztől azonban jól mutatja az Egyesült Államok és regionális szövetségesei közötti biztonságpolitikai percepciók közötti, egyre fokozódó különbségeket. Washington minden bizonnyal érzekelte ezeket a nézeteltéréseket, ám nem tudta/akarta azokat érdemben kezelni. Bár igyekezett koncessziókat tenni és partnereit a biztonságuk iránti elköteleződéséről biztosítani,⁶⁶ ezek nem voltak elégséges lépések az ellenérzések javításához.

Az izraeli–palesztin konfliktus és az amerikai–izraeli viszony feszültségei

Barack Obama számára három szempontból volt kifejezetten prioritás, hogy a beiktatását követően eredményt érjen el az izraeli–palesztin konfliktusban. Egyrészt azért, mert az amerikai–muszlim kapcsolatokban megvalósítandó – a már említett kairói beszédben megfogalmazott – új korszak nem volt elképzelhető a palesztinkérdés napirendre tűzése nélkül. Másrészt az adminisztráció jellemzően „holisztikus” megközelítésben látta a Közel-Kelet eseményeit, ahol minden mindennel összefügg, így a kérdést megpróbálta az iráni válsággal és a terrorizmussal is összefüggésben kezelni.⁶⁷ Az ún. „*linkage theory*”⁶⁸ szerint az Egyesült Államokkal szemben számos arab és ázsiai országban érzett antipátia és bizalmatlanság részben az évtizedek óta követett Izrael-politika következménye, amely a társadalmakat és a politikai vezetéseket egyaránt Amerika-ellenessé hangolja. Éppen ezért az USA nem érezheti magát biztonságban addig, amíg nem lép előre ebben a kérdésben. Harmadrészt Obama és stábja meg volt győződve arról, hogy a status quo fenntarthatatlan, a kétállami megoldás pedig – amely a demokrata vezetés szerint a feszültségek feloldásának az egyetlen járható útja – évről évre valószínűtlenebbé válik.

Éppen ezért Obama elnök már az első megválasztását követő második, hivatalban töltött napján különmegbízottat nevezett ki a békefolyamat előmozdítására,

követelte az izraeli telepespolitika leállítását, és tárgyalásokra akarta készíteni a feleket.⁶⁹ Azonban 2010-ben, miután Obama elnök szembesült a realitásokkal és a két fél kompromisszumképtelenségével, a kérdés egyre inkább elvesztette prioritását az adminisztráció számára, különösen az „arab tavasz” eseményeinek fokozódása következtében. Az Obama-adminisztráció tagjai retorikai szinten ezt követően is többször kiálltak a kétállami megoldás mellett,⁷⁰ ám a nyilatkozatokat nem követték új kezdeményezések – egészen 2013-ig, amikor is John Kerry külügyminiszter igyekezett újraindítani a tárgyalásokat. Próbálkozása 2014 áprilisában, mindenféle kézzelfogható eredmény nélkül, elbukott.

Az Obama-kormánynak az izraeli–palesztin békefolyamattal kapcsolatos örökségét ennek fényében inkább negatív, mint pozitív fényben tünteti fel a szakirodalom. „Nem volt még olyan amerikai elnök, aki ilyen sokat ígért volna, és ilyen keveset ért el”;⁷¹ nagy ívű ígéretei közül „természetesen egyik sem materializálódott, ... Netanjahu minden diplomáciai helyzetben megverte Obamát, romokba taszítva a hitelességét”.⁷² A demokrata kormány palesztin politikája, valamint az iráni nukleáris megállapodás következtében az izraeli–amerikai kapcsolatok – ha nem is precedens nélküli, de évtizedek óta nem látott – mélypontra estek, amelynek leglátványosabb példája Netanjahu 2015-ös amerikai útja volt: annak során ugyanis úgy látogatta meg az amerikai Kongresszust, hogy előtte nem egyeztetett a Fehér Házzal.⁷³

A kérdés értelmezése kapcsán két általános vélemény alakult ki a megfigyelők között.⁷⁴ Egyik oldalról sok érvet lehet felsorakoztatni a mellett, hogy a kapcsolatok megromlásának okát a két vezető, Binjamin Netanjahu és Barack Obama, illetve a kormányuk tagjai – így például Móse Jaalon izraeli védelmi miniszter (2013–2016) és John Kerry amerikai külügyminiszter (2013–2017) – közötti személyes és ideológiai feszültségek jelentették. (George Bush és Ariel Saron/Ehúd Olmert között sem volt ugyan teljes egyetértés, mindenesetre a kölcsönös bizalom és a közös érdekek hangsúlyozására való törekvésük egyértelmű volt.) A kapcsolatok szempontjából fontos területeken – Irán, a palesztinkérdés és az „arab tavasz” – „alapvető különbségek voltak [a két adminisztráció között] a helyzetértékelésben, a stratégiai prioritások között, a politikai lehetőségek és a műveleti célok között”, s ezeket csak súlyosbították a személyes feszültségek.⁷⁵

Egy, a 2013–2014-es Kerry-féle közvetítési próbálkozásról írt részletes beszámoló szerint a felek gyakran félreértették egymást. Az izraeli kormány szerint Obama nem értékelt, sőt lekicsinyelte azokat a politikailag kockázatos kompromisszumokat, amelyeket Netanjahu felajánlott.⁷⁶ További kritikaként fogalmazódott meg Tel-Aviv részéről Washington túlzott optimizmusa és a realitások figyelmen kívül hagyása. Erre utalt Jaalon védelmi miniszter nyilatkozata, amely szerint például Kerry a tárgyalások során „rögeszmés” és „messianisztikus” volt. „Az egyetlen dolog, ami megmenthet

minket – érvelt Jaalon –, ha John Kerry megnyeri a Nobel-díjat, és utána békén hagy bennünket”.⁷⁷ Avi Dichter, a Sin Bet (*Serut Bitahon*) izraeli hírszerzési ügynökség volt vezetője szerint Netanjahu és Obama között a bizalom teljesen hiányzott, ennek következtében bárhogy is alakultak volna a külső körülmények, a két fél nem tudott volna komoly eredményeket elérni.⁷⁸

Amennyiben a kapcsolatok megromlása tényleg személyi feszültségekből és az egyéni percepciók különbözőségéből eredt, akkor arra számíthatunk, hogy a jövőben a bilaterális együttműködés fokozódni fog. Dennis Ross a *Doomed to Success* című könyvében amellett érvel, hogy a jelenlegihez hasonló, konfliktusosabb időszakok újra és újra kialakultak az amerikai–izraeli kapcsolatok történetében, a közös értékek és érdekek azonban mindig visszaterelték a kétoldalú viszonyt az együttműködés medrébe. Ross szerint erre számíthatunk a következő években is.⁷⁹

Másik oldalról azonban többen arra világítanak rá, hogy a személyes szempontokon túl rendszerszintű okok is mutatkoztak, és azok az amerikai–izraeli bilaterális kapcsolatok hosszú távú megromlását is eredményezhetik. Az 1990-es évek eleje óta az Egyesült Államok és Izrael stratégiai érdekei egyre távolabb kerültek egymástól.⁸⁰ Ezt a 2000-es években elfedte ugyan a terrorizmus elleni közös kiállás és az iráni válság, az Obama-kormány regionális stratégiája (azon belül is elsősorban a jelenlét költségeinek a csökkentése és a

„linkage-elmélet”) azonban már felszínre hozta ezeket a fundamentális különbségeket, amelyeknek csak a tünetük volt a két vezető közötti személyes feszültség. Míg Tel-Aviv a saját regionális pozícióját kívánja erősíteni Irán kárára, addig Washington számára a Kelet-Ázsia felé fordulás miatt stabilitásra van szüksége, amely csak valamilyen szintű egyensúllyal, az iráni kérdés stabil kezelésével és a válsághelyzetek békés megoldásával érhető el. A két koncepció eltérése már magában rejtí a feszültségek forrását.

Emellett több elemzőnél nemcsak a rendszerszintű tényezők, de a két államon belüli, a kapcsolatok hosszú távú alakulására negatívan ható folyamatok is megjelennek. Dana Allin és Steven Simon *Our Separate Ways* című művében a mellett érvel, hogy a politikai, kulturális és demográfiai folyamatok egyre távolabb sodorják egymástól a két országot.⁸¹ Izrael jelenlegi kormánya az egyik legjobboldalibb és hosszú idő óta a legstabilabb adminisztráció az ország történetében,⁸² ami jól mutatja az izraeli társadalom értékeinek a változását. A Netanjahu által képviselt „Új Izrael” értékei között a zsidó identitás erősebben jelenik meg, mint a demokrácia, ami nagymértékben megnehezíti nemcsak a kétállamos megoldás,⁸³ de bármiféle békés válságkezelés lehetőségeit is.

Összegzés – az „Obama-doktrína” a Közel-Keleten

Az Obama-kormány közel-keleti politikájával kapcsolatos kritikák segítségével azonosítani tudjuk az Egyesült Államok és regionális szövetségesei közötti növekvő feszültség okait. A demokrata vezetésű Washington realista, a kölcsönös megértés és érdekek előtérbe helyezésén alapuló külpolitikát hirdetett, amely azonban a különböző aktor- (belső feszültségek, inkonzisztens végrehajtás, nemzetbiztonsági vezetés heterogenitása, stb.) és rendszerszintű okok (versengő multipolaritás, egyes térségbeli rezsimek gyengeségéből adódó transznacionális instabilitás, valamint Irán befolyásának növekedése) következtében nem elégítette ki a hozzá fűzött reményeket. Az „arab tavasz” kezelése, a szíriai polgárháborúban való korlátozott elköteleződés, az iráni nukleáris megállapodás vagy az izraeli–palesztin viszony rendezése ugyan többé-kevésbé beleillett az (önellentmondásokban bővelkedő) amerikai regionális stratégiába, ám e lépések az USA hagyományos szövetségeseinek – Törökországnak, Szaúd-Arábiának és Izraelnek – nem álltak érdekében.

Az „Obama-doktrína” a Közel-Keleten az amerikai jelenlét racionális mértékű csökkentéséhez szükséges környezet megteremtését célozta, amit a regionális stabilitás elérésével, a szövetségesek támogatásával, valamint az ellenfelekkel való párbeszéd kiépítésével kívánt megvalósítani. A gyakorlatban azonban

ezek az eszközök egymást kizáróvá váltak a fenti válsághelyzetekben, így (annak ellenére, hogy részeredményeket egyértelműen sikerült elérni) stratégiai szempontból nem voltak sikeresnek tekinthetők. 2017-ben az Egyesült Államok közelebb került ugyan a térségből való kivonuláshoz (lásd a jelenlét csökkenését Irakban), ám a régió instabilabb, mint 2009-ben volt.

Ugyanakkor hasonló világ- és regionális politikai fejlemények (az „arab tavasz” polgárháborúinak a kirobbanása, az Iszlám Állam megjelenése, Oroszország térségbeli jelenlétének növekedése, stb.) nagy nyomást helyeztek az Egyesült Államokra, hogy katonailag is beavatkozzon a helyzetbe – legyen szó Líbiáról, Jemenről, Szíriáról vagy Irakról –, a kormányzat azonban (a legtöbb esetben) ellenállt ennek a készletnek. Ez az „Obama-doktrína” célrendszerében is komoly eredménynek tekinthető.

Emellett a 2009 és 2017 közötti időszakban két komoly sikert biztosan elért Washington: egyrészt az iráni nukleáris megállapodást rengeteg szakértő tekinti sikernek, és nemcsak a közel-keleti stabilitás, de a nukleáris nonprolifерáció tekintetében is. Másrészt pedig a ráfordított erőforrások és az elért célok tekintetében az Iszlám Állam elleni fellépést is hatékonynak tekinthetjük. Paradox módon azonban, ahogy azt a korábbiakban láthattuk, e két siker elérése (és annak módja) szintén hozzájárult a közel-keleti szövetségesekkel való viszony megromlásához.

A rendelkezésre álló erőforrások kelet-ázsiai átcsoportosítására vonatkozó rendszerszintű nyomás az amerikai elnök személyétől függetlenül meg fog maradni, így véleményem szerint a Közel-Kelet középtávú stabilizálódása nélkül szükségszerűen erősödni fognak az Egyesült Államok és (az amerikai kivonulásban nem érdekelt) közel-keleti szövetségesei közötti feszültségek. Ez a helyzet egy örögi kört eredményez az amerikai stratégiában: a jelenlét csökkentésének feltételei nem teremthetők meg a térségbeli partnerekkel való stabil viszony nélkül – e kapcsolat viszont a kivonulással párhuzamosan csökken. Ez a helyzet nemcsak Obama elnök számára jelentett dilemmát, de a soron következő adminisztrációk is kénytelenek lesznek szembenézni vele.

A tanulmányban csak az amerikai külpolitika szemszögéből vizsgáltuk Washington közel-keleti partnereivel való kapcsolatainak a megromlását. Kétség sem fér hozzá, hogy ezen államok viselkedésének a teljes körű megértéséhez elengedhetetlen az egyéb (belpolitikai, regionális, személyes stb.) szempontok elemzése is, amelyek a következő években is nagy hatással lehetnek a bilaterális kapcsolatok alakulására. Ezek számba vétele már túlmutat ugyan a jelen elemzés keretein, annyit mindenesetre érdemes megemlíteni, hogy a jelzett regionális folyamatok az amerikai „kivonulástól” függetlenül is átalakíthatják Szaúd-Arábia, Törökország és Izrael külpolitikáját, valamint köztük is feszültségeket generálhatnak. Ennek értelmében *ceteris*

paribus növekednek a szövetségi kapcsolatok fenntartásának a politikai költségei, ami erősen megkérdőjelezi a hagyományos amerikai kapcsolatrendszer középtávú fenntarthatóságát.

A kézirat lezárásának ideje: 2017. április 25.

Jegyzetek

- 1 Lásd: „Bush and Public Opinion”. *Pew Research Center*, <http://www.people-press.org/2008/12/18/bush-and-public-opinion/>, 2008. december 18.
- 2 Fawaz A. Gerges: *Obama and the Middle East*. New York, NY: Palgrave, 2013. 89. o.
- 3 Lásd: „Global Public Opinion in the Bush Years (2001–2008)”. *Pew Research Center*, <http://www.pewglobal.org/2008/12/18/global-public-opinion-in-the-bush-years-2001-2008/>, 2008. december 18.; Richard Wike, Bruce Stokes, Jacob Poushter: „Global Publics Back U.S. on Fighting ISIS, but Are Critical of Post-9/11 Torture”. *Pew Research Center*, <http://www.pewglobal.org/2015/06/23/1-americas-global-image/>, 2015. június 23.
- 4 Bob Woodward: *Obama's Wars*. London: Simon & Schuster, 2010. 3. o.
- 5 Afganisztánt ugyan nem soroljuk a Közel-Kelet államai közé, a 2001-es beavatkozás mégis értelmezhető a közel-keleti politika kontextusában, hiszen egyrészt egy közel-keleti szereplő, az al-Káida felszámolására is irányult, másrészt pedig egyértelmű következményei voltak a régió államaival való viszonyra (lásd a szaúdi, iráni kapcsolatokat).
- 6 „Full Text of the US President's Speech at Turkish Parliament”. *Hürriyet*, <http://www.hurriyet.com.tr/full-text-of-the-us-presidents-speech-at-turkish-parliament-11376661>, 2009. április 8.
- 7 „Text: Obama's Speech in Cairo”. *The New York Times*, <http://www.nytimes.com/2009/06/04/us/politics/04obama.text.html>, 2009. június 4.
- 8 Forrás: „SIPRI Military Expenditure Database”. *Stockholm International Peace Research Institute*, <https://www.sipri.org/databases/milex>, 2017. február 25.; Amy Belasco: „The Cost of Iraq, Afghanistan, and Other Global War on Terror Operations since 9/11”. *Congressional Research Service*, <https://fas.org/sgp/crs/natsec/RL33110.pdf>, 2014. december 8. 15. o. adatai.
- 9 Gerges: i. m. 8–10. o.
- 10 Balogh István: „Változás az amerikai külpolitika filozófiájában és gyakorlatában?” *MKI-tanulmányok*, No. 17. (2012). Elektronikusan elérhető: *Külgügyi Intézet*, http://kki.hu/assets/upload/Tanulmanyok_2012_17_Veltozes_az_amerikai_kelp_.pdf, 2012. július 26. 11. o.
- 11 Uo.
- 12 Gerges: i. m. 96–97. o.; Balogh: i. m. 10–11. o.; Stephen Walt: „Obama Was Not a Realist President”. *Foreign Policy*, <https://foreignpolicy.com/2016/04/07/obama-was-not-a-realist-president-jeffrey-goldberg-atlantic-obama-doctrine/>, 2016. április 7.; Shadi Hamid: „Obama's Good Intentions in the Middle East Meant Nothing”. *Foreign Policy*, <https://foreignpolicy.com/2017/01/19/obamas-good-intentions-in-the-middle-east-meant-nothing/>, 2017. január 19.
- 13 Anthony N. Celso: „Obama and the Arab Spring: The Strategic Confusion of a Realist-Idealist”. *Political Sciences & Public Affairs*, Vol. 2. No. 2. (2014). 2. o.
- 14 Shai Feldman – Khalil Shikaki: „The Obama Presidency and the Palestinian–Israeli Conflict”. *Middle East Brief*, No. 39. (2009). *Brandeis University, Crown Center for Middle East Studies*, <https://www.brandeis.edu/crown/publications/meb/MEB39.pdf>, 2009. november. 2. o.
- 15 Kétséges, hogy valóban történtek jelentős lépések a szövetségi kapcsolatok és a bizalom megerősítésére az „arab tavasz kirobbanása” előtti időszakban. Levéltári források hiányában erről csak sejtéseket tudunk megfogalmazni.
- 16 A bírálók leginkább a világos és koherens célrendszer hiányát, az eszközök és érdekek nem megfelelő egymáshoz rendelését, valamint az

- egyek kérdésekben megjelenő idealista megfontolásokat rótták föl a demokrata elnöknek. Lásd Walt: „Obama Was Not a Realist President”.
- 17 Uo.
- 18 Stephen M. Walt: „Barack Obama Was Foreign-Policy Failure”. *Foreign Policy*, <https://foreignpolicy.com/2017/01/18/barack-obama-was-a-foreign-policy-failure/>, 2017. január 18.
- 19 Erre lehet következtetni például abból a 2016 közepén nyilvánosságra került hírből, mely szerint több tucatnyi külügyminisztériumi vezető tiltakozott az Egyesült Államok Szíria-politikája ellen, Washington Aszad elnökkel szembeni határozottabb fellépését sürgetve. Jason Ditz: „State Dept Demands US Military Attack Assad Instead of ISIS”. *Mint Press News*, <http://www.mintpressnews.com/state-dept-demands-us-military-attack-assad-instead-isis/217305/>, 2016. június 17.
- 20 Celso: i. m. 2. o.
- 21 Randall L. Schweller: „Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State back in”. *International Security*, Vol. 19. No. 1. (1994). 99–104. o.
- 22 Természetesen nem állítjuk, hogy az amerikaiak közel-keleti szövetségeseinek a külpolitikai döntéseit kizárólag az Egyesült Államok stratégiája és annak változásai határozták meg. Törökország, Izrael és Szaúd-Arábia 2010-es évekbeli nemzetközi viselkedése nem érthető meg a belpolitikai folyamataik vizsgálata nélkül. Ugyanakkor kétségtelen, hogy az Obama-kormány külpolitikája ösztönzőként hatott ezen országokra a Washingtontól „függetlenebb” szerepük felvételében.
- 23 Jeffrey Goldberg: „The Lessons of Henry Kissinger”. *The Atlantic*, <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2016/12/the-lessons-of-henry-kissinger/505868/>, 2016. december.
- 24 Walt: „Barack Obama Was Foreign-Policy Failure”.
- 25 Gerges: i. m. 105. o.
- 26 Uo. 106. o.
- 27 Eugenio Lili: *New Beginning in US–Muslim Relations*. London: Palgrave Macmillan, 2016. 116. o.
- 28 Uo.
- 29 Gerges: i. m. 14.; 106. o.
- 30 Steven R. David: „Obama: the Reluctant Realist”. *Middle East Security and Policy Studies*, No. 113. (2015). *The Begin–Sadat Center for Strategic Studies*, <http://besacenter.org/wp-content/uploads/2015/06/MSPS113web.pdf>.
- 31 Uo.; Azzira Meringold: „From Morsi to Al-Sisi: Foreign Policy at the Service of Domestic Policy”. *Insight Egypt*, http://www.iai.it/sites/default/files/inegypt_08.pdf, 2015. június.
- 32 Jeffrey Goldberg: „The Obama Doctrine”. *The Atlantic*, <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2016/04/the-obama-doctrine/471525/>, 2016. április.
- 33 Uo.
- 34 „President Obama: Libya Aftermath ‘Worst Mistake’ of Presidency”. *BBC*, <http://www.bbc.com/news/world-us-canada-36013703>, 2016. április 11.
- 35 Dimitri Trenin: „The Mythical Alliance. Russia’s Syria Policy”. *The Carnegie Papers*, http://carnegieendowment.org/files/mythical_alliance.pdf, 2013. február; Michael D. Swaine: „Chinese Views of the Syrian Conflict”. *Carnegie Endowment*, <http://carnegieendowment.org/2012/09/13/chinese-views-of-syrian-conflict-pub-49378>, 2012. szeptember 13.
- 36 Shadi Hamid: „Every Says the Libya Intervention Was a Failure. They’re Wrong”. *Brookings Institute*, <https://www.brookings.edu/blog/markaz/2016/04/12/everyone-says-the-libya-intervention-was-a-failure-theyre-wrong/>, 2016. április 12.
- 37 Ezért is érdemes az első (2011) és második (2014–) líbiai polgárháborút különválasztani egymástól. Lásd: Garai Nikolett, Polgár Katalin és Szalai Máté: „Líbia: egy lehetséges európai beavatkozás kérdőjelei”. *KKI-elemzések*, No 14. (2016). Elektronikusan elérhető: *Külügyi és Külgazdasági Intézet*, <https://www.brookings.edu/blog/markaz/2016/04/12/everyone-says-the-libya-intervention-was-a-failure-theyre-wrong/>, 2016. május 30.

- 38 Christopher M. Blanchard: „Train and Equip Program for Syria: Authorities, Funding, and Issues for Congress”. *Congressional Research Service*, <https://fas.org/sgp/crs/natsec/R43727.pdf>, 2015. június 9. 2. o.; Carla E. Humud; Christopher M. Blanchard és Mary Beth D. Nikitin: „Armed Conflict in Syria: Overview and U.S. Response”. *Congressional Research Service*, <https://fas.org/sgp/crs/mideast/RL33487.pdf>, 2017. január 6. 1. o.
- 39 Dennis Ross közel-keleti tanácsadó szerint ez eleinte Barack Obama személyes meggyőződésének volt köszönhető, amely szerint Aszad elnök az egyiptomi Hoszni Mubárak sorsára fog jutni. Ezt követően Szíria kapcsán győzedelmeskedtek a beavatkozásellenes döntéshozók (például Robert Gates védelmi miniszter álláspontja az intervenció elkerüléséről). Goldberg: „The Obama Doctrine”.
- 40 John Judis: „America’s Failure – and Russia and Iran’s Success – in Syria’s Cataclysmic Civil War”. *Talking Points Memo*, <http://talkingpointsmemo.com/caf/americas-failure-russia-success-in-syrias-war>, 2017. január 10.
- 41 Derek Cholett: *The Long Game: How Obama Defied Washington and Redefined America’s Role in the World*. New York, NY: Public Affairs, 2016. 138. o.
- 42 Will Inboden: „Obama the Reluctant Leader”. *Foreign Policy*, <http://foreignpolicy.com/2013/06/19/obama-the-reluctant-leader/>, 2013. június 19.
- 43 Charles Lister: *The Syrian Jihad. Al-Qaeda, the Islamic State, and the Evolution of the Insurgency*. London: C. Hurst & Co, 2015. 390. o.
- 44 Judis: i. m.
- 45 „Remarks by the President to the White House Press Corps”. *The White House*, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2012/08/20/remarks-president-white-house-press-corps>, 2012. augusztus 20.
- 46 „Report of the United Nations Mission to Investigate Allegations of the Use of Chemical Weapons in the Syrian Arab Republic on the Alleged Use of Chemical Weapons in the Ghouta Area of Damascus on 21 August 2013”. *United Nations Security Council*, http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_2013_553.pdf, 2013. szeptember 16.
- 47 Goldberg: „The Obama Doctrine”.
- 48 Izrael ugyan támogatta volna az amerikai beavatkozást Irán szövetségeseivel, Bassár al-Aszaddal szemben, később azonban segített diplomáciai úton rendezni a kérdést. Eli Lake: „Israel Helped Obama Skirt ‘Red Line’ on Syria”. *Bloomberg*, <https://www.bloomberg.com/view/articles/2015-06-15/israel-helped-obama-skirt-red-line-on-syria>, 2015. június 15.
- 49 Tracy Connor: „PM Erdogan: Syria Has Crossed Red Line, Used Chemical Weapons”. *Daily Sabah*, <https://www.dailysabah.com/world/2013/05/09/turkish-pm-erdogan-syria-has-crossed-red-line-used-chemical-weapons/amp>, 2013. május 9.
- 50 Goldberg: „The Obama Doctrine”.
- 51 Khalid al-Dakhil: „Saudi Arabia Fears Another US Disappointment in Syria”. *Al-Monitor*, <http://www.al-monitor.com/pulse/politics/2013/06/saudi-arabia-iran-us-foreign-policy-syria.html>, 2013. június 25.
- 52 Irakban és Szíriában is ilyen néven indított programot az Egyesült Államok, egymástól eltérő struktúrában, a két programot így nem érdemes együtt kezelni.
- 53 Judis: i. m.
- 54 Michael D. Shear, Helene Cooper és Eric Schmitt: „Obama Administration Ends Effort to Train Syrians to Combat ISIS”. *The New York Times*, https://www.nytimes.com/2015/10/10/world/middleeast/pentagon-program-islamic-state-syria.html?_r=1, 2015. október 9.
- 55 David Pollock: „Making Rojava More Like the KRG”. In: *Syrian Kurds as a U.S. Ally* (szerk. Patrick Clawson). Washington, D.C.: The Washington Institute for Near East Policy, 2016. 4. o.
- 56 Saeid Jafari: „Iranians Ponder Obama’s Legacy with Rise of Trump”. *Al-Monitor*,

- http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2017/01/iran-reactions-barack-obama-legacy-jcpoa-nuclear-deal-trump.html?utm_source=Boomtrain&utm_medium=manual&utm_campaign=20170125&bt_e=466Topy8LNwFEq0YJByYoC18vEBWcYE0LhIoozXL7XXvzndfsuUYw2y/m6sxhB8b&bt_ts=1485366116939, 2017. január 24.
- 57 Uo.
- 58 A megállapodás szövegét lásd „Joint Comprehensive Plan of Action”. *U.S. Department of State*, <https://www.state.gov/e/eb/tfs/spi/iran/jcpoa/>, 2016. A legfontosabb pontjait pedig: Kenneth Katzman – Paul K. Kerr: „Iran Nuclear Agreement”. *Congressional Research Service*, <https://fas.org/sgp/crs/nuke/R43333.pdf>, 2017. február 10. 7–26. o.
- 59 Victoria Richards: „Iran Nuclear Deal: Full Transcript of President Obama’s Speech”. *The Independent*, <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/iran-nuclear-deal-full-transcript-of-president-obamas-remarks-10389401.html>, 2017. február 25.
- 60 Alireza Nader: „Continuity and Change in Iranian Foreign Policy”. *Rand Corporation*, http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/perspectives/PE100/PE124/RAND_PE124.pdf, 2015. 2–3. o.
- 61 Lásd: Gallia Lindenstrauss: „A Sigh of Relief: The Turkish Perspective on the Interim Deal with Iran”. In: *The Interim Deal on the Iranian Nuclear Program: Toward a Comprehensive Solution?* (szerk. Emily B. Landau és Anat Kurz). Tel-Aviv: Institute for National Security Studies, 2014. 79–83. o.; Özgür Özdamar: „Turkish–Iranian Relations after the Framework Agreement”. *Norwegian Institute of International Affairs*, http://ozgur.bilkent.edu.tr/download/15Turkish-Iranian_Relations_after_the_Framework_Agreement.pdf, 2015.
- 62 Ráadásul az iráni megállapodás bizonyos mértékben megosztotta az Öböl Mentí Együttműködési Tanács országait is: Omán, Dubaj és Katar pozitívabb szemmel nézte az egyezményt. Lásd bővebben: Gálik Zoltán, Matura Tamás, N. Rózsa Erzsébet, Péczeli Anna, Póti László és Szalai Máté: „Az iráni nukleáris megállapodás nagyhatalmi érdekek metszéspontjában”. *Nemzet és Biztonság*, Vol. 8. No. 4. (2015). 98–103. o.
- 63 Szalai Máté: „Felébredt az arab óriás? A jemeni válság lehetséges értelmezései (2.)” *KKI-elemzések*, No. 13. (2015). Elektronikusan elérhető: *Külgügyi és Külgazdasági Intézet*, http://kki.gov.hu/download/c/8e/e0000/13_KKI-elemzes_YEM_v%C3%A1lls%C3%A1lg_Szalai_20150423.pdf, 2015. április 23.
- 64 Dalia Dassa Kaye: „Israel’s Iran Policies After the Nuclear Deal”. *Rand Corporation*, http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/perspectives/PE200/PE207/RAND_PE207.pdf, 2016. 2–3. o.
- 65 Dalia Dassa Kaye – Jeffrey Martini: „Regional Responses to a Final Nuclear Agreement”. *Rand Corporations*, <http://www.rand.org/pubs/perspectives/PE122.html>, 2015. 3. o.
- 66 A GCC-országokkal például 2015 nyarán több magas szintű egyeztetés is zajlott, illetve bilaterális fegyvervásárlási megállapodást is kötöttek (Gálik, Matura, N. Rózsa, Péczeli, Póti és Szalai: i. m. 101. o.), Izraellel pedig megindultak a tárgyalások a 2018-ban lejáró katonai segítségnyújtásról szóló szerződés helyettesítéséről, ám ezeket az Obama-adminisztrációnak nem sikerült lezárnia. Julie Hirschfeld Davis: „U.S. Offers to Increase Military Aid to Israel”. *The New York Times*, https://www.nytimes.com/2016/07/02/world/middleeast/us-increase-military-aid-israel.html?_r=0, 2016. július 1.
- 67 Feldman–Shikaki: i. m. 2. o.
- 68 Jeffrey Goldberg: „Sleepy Chuck Hagel Has Some Bigger Questions to Answer”. *Bloomberg*, <https://www.bloomberg.com/view/articles/2013-01-31/sleepy-chuck-hagel-has-some-bigger-questions-to-answer>, 2013. január 31; Shadi Hamid: „Obama’s Good Intentions in the Middle East Meant Nothing”. *Foreign Policy*, <https://foreignpolicy.com/2017/01/19/obamas-good-intentions-in-the-middle-east-meant-nothing/>, 2017. január 19.
- 69 Khaled Elgindy: „Obama’s Record on Israeli–Palestinian Peace”. *Foreign Affairs*,

- <https://www.foreignaffairs.com/articles/israel/2016-10-05/obamas-record-israeli-palestinian-peace>, 2016. október 5.
- 70 Kenneth Stein: „Political Views of a Two-State Solution”. *The Washington Institute for Near East Policy*, <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/political-views-of-a-two-state-solution>, 2013. augusztus 15.
- 71 Elgindy: i. m.
- 72 Aaron David Miller: „The Last Temptation of Barack Obama and John Kerry”. *Foreign Policy*, <http://foreignpolicy.com/2016/01/11/the-last-temptation-of-barack-obama-and-john-kerry-israel-palestine-peace/>, 2016. január 11.
- 73 Jeffrey Goldberg: „The Netanyahu Disaster”. *The Atlantic*, <https://www.theatlantic.com/international/archive/2015/01/Netanyahu-vs-Obama-on-Iran/384849/>, 2015. január 27.
- 74 Eran Etzion: „The Next Administration and Recalibrating U.S.–Israeli Ties”. *Middle East Institute*, http://www.mei.edu/sites/default/files/publications/PF9_Etzion_USIsraelRecalibration_0.pdf, 2016. április.
- 75 Uo.
- 76 Ben Birnbaum – Amr Tibon: „The Explosive, Inside Story of How John Kerry Built an Israel–Palestine Peace Plan – and Watched It Gamble”. *New Republic*, <https://newrepublic.com/article/118751/how-israel-palestine-peace-deal-died>, 2014. július 21.
- 77 Gil Stern – Stern Hoffman: „Ya’alon Criticized for Reportedly Calling Kerry ‘Obsessive, Messianic’”. *The Jerusalem Post*, <http://www.jpost.com/Diplomacy-and-Politics/Yaalon-criticized-for-reportedly-calling-Kerry-obsessive-messianic-338109>, 2014. január 14.
- 78 Birnbaum–Tibon: i. m.
- 79 Philip Gordon: „The Crisis in U.S.–Israeli Relations”. *Foreign Affairs*, Vol. 95. No. 6. (2016). 132–138. o. Természetszerűleg ez a lehetőség magában foglalja az amerikai–izraeli viszony különböző mélységű szintjeit, és nem jelent feltétlenül a korábbiakhoz hasonló stratégiai szövetséget.
- 80 Etzion: i. m.
- 81 Gordon: i. m.
- 82 Shlomo Brom – Shimon Stein: „On Israel–Palestine, Obama’s Job Isn’t Over”. *The National Interest*, <http://nationalinterest.org/feature/israel-palestine-obamas-job-isnt-over-18335>, 2016. november 8.
- 83 Gordon: i. m.